

Rodziny czasem wędrują ... nawet bardzo daleko

Program pilotażowy zajęć edukacji
wielokulturowej dla dzieci ze szkół
podstawowych

Magdalena Ślusarczyk, Justyna Struzik, Paula Pustułka,
Stella Strzemecka, Instytut Socjologii UJ
2016-09-28

Cele programu

Program składa się z dwóch bloków tematycznych, 2 x 45 minut. Zgodnie z naszymi założeniami pierwsza część ma mieć charakter przekazujący podstawową wiedzę o migracjach i różnorodności etnicznej, narodowej i kulturowej, a druga rozbudzający wrażliwość na Innego i Inną w społeczeństwie. Tak więc do celów szczegółowych zaliczymy:

Część I

- Zrozumienie, że mobilność jest wpisana w historię ludzi,
- Zapoznanie uczniów z pojęciem migracji i ich podstawowymi charakterystykami, przyczynami i typami (szczególnie podział na dobrowolne i przymusowe),
- Analiza konsekwencji migracji dla dzieci i młodzieży – wchodzenie w nową kulturę w warunkach klasy szkolnej,
- Zwrócenie uwagi na różnice międzykulturowe,
- Zwrócenie uwagi na problemy w komunikacji międzykulturowej oraz występowanie stereotypów i uprzedzeń.

Część II

- Ćwiczenie umiejętności nawiązywania kontaktu z osobą odmienną kulturowo,
- Kształtowanie umiejętności werbalnych i niewerbalnych, przydatnych w spotkaniu z przedstawicielem odmiennej kultury,
- Poznanie dynamiki procesu adaptacji do życia w nowej kulturze i związanych z nią trudności,
- Konfrontowanie się z ewentualnymi przekonaniami, sądami (w tym stereotypowymi) i uprzedzeniami wobec obcokrajowców, a także migrantów powrotnych.

Dlaczego tworzyć taki program?

O ile w polskim krajobrazie badań edukacyjnym dostrzegamy wzrost zainteresowania nauczaniem języka polskiego jako obcego/drugiego oraz wdrażanie podejść edukacji wielokulturowej z nawiązaniem do deklaracji ateńskiej Rady Europy (2003) i innych dokumentów unijnych (np. Raportu *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenie – wspólne cele do roku 2010* z 2002 roku), o tyle nowe dociekania zdają się koncentrować na wyzwaniach, które stoją przed placówkami edukacyjnymi w kraju. Głównymi adresatami analiz, programów kształcenia i polityk edukacyjnych pozostają cudzoziemcy oraz przedstawiciele mniejszości narodowych (zob. Miodunka 2010, Bernacka-Langier et al. 2010, Sielatycki 2007, Todorovska Sokołowska 2010, Błeszyńska 2009, Kubiszyn 2007, Muchacka 2015), a ostatnio grupa odbiorców nauczania uzupełniona została przez kategorię migrantów powrotnych (Grzymała-Moszczyńska et al. 2015, Augustyniak et al. 2015).

Zasadniczo można też stwierdzić, że chociaż masowe migracje międzynarodowe Polaków po wstąpieniu do Unii Europejskiej oraz we wcześniejszych dekadach doczekały się licznych opracowań naukowych (np. Burrell 2009, Triandafyllidou 2006, Drinkwater et al. 2009, Galent et al. 2009), rekomendacje badawcze nie przełożyły się na zmiany w polityce migracyjnej i działaniach na rzecz Polonii/ diaspory, szczególnie w kontekście edukacyjnym. Należy jednocześnie podkreślić, że badania nad osiągnięciami edukacyjnymi, integracją i adaptacją szkolną, oraz doświadczeniami rodziców i dzieci migrantów z Polski w różnych systemach szkolnictwa europejskiego pojawiają się stosunkowo od niedawna (np. Irek et al. 2013, Ryan et al. 2008, 2015, Sales et al. 2012, Ślusarczyk, Pustułka 2016, Ślusarczyk, Nikielska-Sekuła 2014, Trevena et al. 2016, Kosmalska 2010, Szybura 2016), więc istniejąca „luka edukacyjna” w zakresie transnarodowego programu edukacyjnego zakotwiczonego edukacji wielokulturowej nie była wcześniej podkreślana.

Nowatorskie podejście transnacionalizmu edukacyjnego postuluje przyjęcie założeń popularnego w studiach migracyjnych paradygmatu transnarodowego, którzy dostrzega, że migracja nie jest jednokierunkowym przemieszczeniem i osiedleniem poza krajem, które oznacza zerwanie związków z krajem pochodzenia (zob. Vertovec 2009). Tym samym, pragmatyczne polityki edukacyjne powinny koncentrować się na tym, że migranci generalnie pragną podtrzymywać więzi z Polską i szukają możliwości budowania polskiej tożsamości wśród swoich dzieci, bardzo często upatrując w nauczaniu szczególnej możliwości kreowania tożsamości oraz wzmacniania kapitału edukacyjnego. Budowanie kompetencji językowych pozostaje kluczowe, jednak równie ważne są relacje rówieśnicze, szczególnie przyjaźnie z nie-

migrantami w podobnym wieku w Polsce. Transnarodowość edukacji w diasporze musi opierać się na partnerstwa bilateralnych i umożliwiać tworzenie bilokacyjnych relacji między grupami rówieśniczymi migrantów i nie-migrantów. Wydaje się, iż dotychczasowe i bieżące cele określone w Rządowym Programie Współpracy z Polonią i Polakami za granicą w latach 2015-2010 nie wychodzą poza jednostronny model rozwijania przede wszystkim sieci nauczania języka polskiego jako obcego:

„Polityka edukacyjna [pełni...] istotną rolę w utrzymaniu związków Polonii i Polaków żyjących za granicą z krajem. [...] Działania edukacyjne obejmują m.in. dbałość o zapewnienie infrastruktury prawnej umożliwiającej funkcjonowanie oświaty polskiej w krajach zamieszkania Polonii i Polaków żyjących za granicą, kierowanie nauczycieli do pracy za granicą i doskonalenie zawodowe nauczycieli polonijnych, prowadzenie szkolnych punktów konsultacyjnych, wspieranie szkół polonijnych oraz przyznawanie stypendiów dla osób polskiego pochodzenia studiujących w Polsce i w krajach zamieszkania” (2015:10).

Jednocześnie faktyczna oferta edukacyjna dzieci polskich za granicą jest obecnie niewystarczająca. Szczególnie niepokojące są wyniki ostatnich dociekań Najwyższej Izby Kontroli (2015), które wskazują na nieciągłość działań edukacyjnych. Choć poprzedni Rządowy Program skończył się jeszcze w 2012 roku, cytowane powyżej nowe wytyczne na lata 2015-2020 przyjęte zostały dopiero w sierpniu 2015. Równie niestabilne okazały się struktury zarządzające sprawami Polonii, którymi, jak czytamy w Raporcie NIK, zajmowało się w ostatnich latach aż sześciu podsekretarzy – każdy z nich średnio zaledwie przez cztery miesiące. Głównym zarzutem NIK wobec administracji rządowej jest jednak brak systemowego planowania podejmowanych działań, szczególnie widoczny w kontekście braku wskaźników bazowych i instrumentów/analiz wykazujących skuteczność podejmowanych działań. Wskazano, że projekty nie są konsultowane z organizacjami polonijnymi, a zasady pozyskiwania dotacji nie były przejrzyste. Co więcej, dane dotyczące liczby dzieci polskich podejmujących naukę języka polskiego poza krajem zbierane przez MEN, jak i Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą (ORPEG) są niepełne, a potrzeby w tym zakresie nieznanne. NIK wyrokuje, że Polska „kiepsko radzi sobie z kontaktem z rodakami za granicą” i szacuje, iż tylko 150 tysięcy migrantów a dostęp do nauczania w języku polskim w 1 644 placówkach edukacyjnych, głównie prowadzonych przez organizacje polonijne. Szacuje się, że dodatkowe 14 tys. dzieci korzysta edukacji w punktach konsularnych i tzw. szkołach przy ambasadach. Jeśli przyjmujemy, że załączkiem do opracowywania programów edukacji wielokulturowej są doświadczenia edukacyjne Polaków za granicą i migrantów powrotnych, to należy stwierdzić, iż działania edukacyjne na rzecz formowania trwałych relacji z krajem pochodzenia wśród polskich rezydentów innych krajów są marginalne.

Polska – kraj emigracji, re-emigracji i imigracji

Polska posiada długą historię i tradycję migracji. Polacy mieszkają niemalże w każdym państwie na świecie (Kaczmarczyk, Tyrowicz 2007). Z raportu Ministerstwa Spraw Zagranicznych (2013) wynika, że poza granicami kraju mieszka ponad 18 mln Polaków (12,5 mln w obu Amerykach, 4,3 mln w Europie Zachodniej oraz 1,5 mln w Europie Wschodniej). Z 4,3 mln Polaków żyjących w Europie Zachodniej, 2,5 mln stanowi „nowa emigracja”. Szacuje się, że 250 tys. nowej emigracji w tej części Europy stanowią dzieci (Ibid.).

Współcześnie ruchy migracyjne Polaków zyskały nowy charakter. Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. młodzi Polacy na dużą skalę zaczęli wyjeżdżać do państw europejskich (GUS 2015). Dzięki możliwości swobodnego przemieszczania się, po wejściu Polski do Unii stali się bardziej mobilni i mogą być w ciągłym ruchu (Kaczmarczyk, Tyrowicz 2007). Z szacunków Głównego Urzędu Statystycznego (2015) wynika, że najwięcej obywateli Polski mieszka w Wielkiej Brytanii (685 tys.), Niemczech (614 tys.) oraz w Irlandii (113 tys.), Holandii (109 tys.) i we Włoszech (96 tys.). Jednocześnie nastąpił dalszy wzrost liczby Polaków przebywających w krajach europejskich nienależących do UE, w tym w Norwegii (79 tys.). Dynamika, z jaką młodzi Polacy zaczęli się przemieszczać, spowodowała, że liczba polskich dzieci wchodzących w systemy edukacyjne innych krajów zaczęła znacząco rosnąć (Kacprzak 2016). Według danych zebranych przez GUS dla „Rzeczypospolitej” w 2015 r. do zagranicznych szkół wyjechało ponad 103 tys. dzieci (79 tys. uczniów i uczennic szkół podstawowych i blisko 24,3 tys. szkół gimnazjalnych). To ponad dwa razy więcej niż pięć lat temu (Ibid.).

GUS (2015) szacuje, że ok. 80 proc. migrantów przebywa poza granicami kraju co najmniej 12 miesięcy, jednak żadne dane nie są na tyle szczegółowe, aby można było wnioskować ile rodzin wyemigrowało na stałe, ile osób dojeżdża do pracy (a weekendy spędza w Polsce), czy też ile rodzin z emigracji powróciło. Według danych szacunkowych w latach 2008-2011 do kraju wróciło 23-32 proc. ogółu polskich migrantów przebywających czasowo za granicą (zob. więcej Lesińska 2015), ale nieznana jest dokładna liczba re-emigrantów w podziale na województwa czy miasta (Białek 2015). Szacuje się, że liczba dorosłych powracających oscyluje wokół tysiąca w samej Warszawie i okolicach, w skali roku (Ibid.). Zjawisko re-emigracji jest zatem obecne i można podejrzewać że będzie się nasilać, ponieważ część wyjeżdżających z Polski (bez względu na sytuację ekonomiczną kraju), powróci do Polski (ISP 2008). Jako powód wymiana się najczęściej tęsknotę za domem oraz posiadanie rodziny i przyjaciół w Polsce (Ibid.). Ponadto, aktualna sytuacja i nastroje społeczno-polityczne związane z kryzysem uchodźczym i migracyjnym, nasilającymi się aktami terrorystycznymi na

terenie Europy czy też wyjściem Wielkiej Brytanii z UE (tzw. Brexit) mogą sprawić, że część emigrantów będzie rozważać możliwość powrotu do Polski (Skrzydłowska-Kalukin 2016). Jeśli chodzi o dzieci, skala zjawiska re-emigracji jest trudna do precyzyjnego określenia, ponieważ nie istnieją oficjalne statystyki, które wskazywałyby na obecność dzieci re-emigrantów w polskich szkołach. O liczbie dzieci powracających wraz z rodzicami z zagranicy próbuje się wnioskować pośrednio w oparciu o statystyki Ministerstwa Edukacji Narodowej na temat uczniów będących obywatelami polskimi, którzy nie znają języka polskiego lub znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, korzystających z bezpłatnych lekcji języka polskiego i dodatkowych zajęć wyrównawczych w zakresie przedmiotów nauczania (Grzymała-Moszczyńska et al. 2015; Białek 2015). W roku szkolnym 2012/2013 280 dzieci skorzystało z dodatkowych lekcji języka polskiego i 190 dzieci z zajęć wyrównawczych. W roku 2013/2014 odpowiednio 380 i 227 dzieci, a w roku 2014/2015 438 i 305 dzieci (Grzymała-Moszczyńska et al. 2015). Mimo, iż statystyki wskazują na trend rosnący, miara ta jest niedokładna. Nie obejmuje ona dzieci, których trudności edukacyjne są rozwiązywane m.in. poprzez wsparcie rodziny czy płatnych korepetytorów (Grzymała-Moszczyńska et al. 2015). Autorki publikacji „(Z)Powrotem w Polsce – Wyzwania i potencjal powracających do Polski” (Białek 2015) próbując uchwycić skalę zjawiska powrotów dzieci, powołują się na jednostkowe ekspertyzy przeprowadzone w poszczególnych województwach. Wskazały one, że zjawisko choć nie jest jeszcze masowe (rocznie dotyczy ok. 100 dzieci w skali województwa), to jest realną sytuacją, która –mimo iż w różnym stopniu – dotyczy niemal każdej szkoły w Polsce.¹

Akcesja Polski do UE pobudziła ruchy migracyjne przejawiające się nie tylko wzrostem liczby polskich emigrantów i re-emigrantów, ale także uchodźców i imigrantów napływających z innych krajów (zob. Ślusarczyk et al. 2014). Jak podaje B. Muchacka (2015) oficjalne dane (Urzędu do Spraw Cudzoziemców, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz innych instytucji) pokazują, że liczba cudzoziemców i dzieci cudzoziemskich w Polsce od kilku lat systematycznie wzrasta (zob. też Gmaj et al. 2013). Jeśli chodzi o liczbę dzieci cudzoziemskich w polskich placówkach edukacyjnych, to w latach szkolnych 2010/2011-2013/2014 do polskich przedszkoli, szkół podstawowych i średnich uczęszczało średnio 7,5 tys. dzieci. Z lekcji języka polskiego korzystało średnio 1,4 tys., a z innych zajęć wyrównawczych z innych przedmiotów – 489. Większość uczniów i uczennic uczęszczających na zajęcia wyrównawcze pobierała również dodatkowe lekcje z języka polskiego (Fihel 2014).

---

¹ Dzieci, które albo urodziły się na emigracji, albo wyemigrowały jako niemowlęta nierzadko włącza się do jednorodnej grupy „rodzina”, która wraca „do swojego kraju”. W przypadku tej grupy dzieci nie powinno się mówić o powrocie, ale raczej o wyprawadźce. Zostawiają swoich rówieśników i szkoły. Zaczynają na nowo w kraju, który znają w różnym stopniu (Grzymała-Moszczyńska et al. 2015; Białek 2015).

W oparciu o powyższe dane można skonstatować, iż do polskich szkół uczęszcza z roku na rok coraz więcej dzieci uchodźców, imigrantów, a także re-emigrantów. Polska szkoła staje się miejscem heterogenicznym, w którym o wielokulturowości uczniowie i uczennice dowiadują się nie tylko z podręczników, ale zaczynają się z nią bezpośrednio stykać (Szybura 2016). Dzieci przybywające z zagranicy wnoszą do polskiej szkoły bardzo różnorodne wyzwania pedagogiczne i dydaktyczne (Gmaj et al. 2013; Grzymała-Moszczyńska et al. 2015; Białek 2015). Ważne jest zatem, aby umożliwić tym dzieciom jak najłagodniejsze zetknięcie się z nową rzeczywistością, pobudzając przy tym proces nabywania kompetencji międzykulturowych całych klas.

Funkcjonowanie dzieci w polskiej szkole – stan prawny i formy pomocy

Każde dziecko przybywające do Polski, niezależnie od posiadanego obywatelstwa, ma prawo do korzystania z nieodpłatnej opieki i nauki w szkołach publicznych. Dzieci przyjeżdżające z zagranicy są przyjmowane do przedszkoli i szkół na tych samych warunkach i w trybie postępowania rekrutacyjnego dotyczącego obywateli polskich. Ucznia i uczennicę przybywającą z zagranicy przyjmuje się do szkoły na podstawie świadectwa wydanego przez szkołę zagraniczną (oraz – jeśli dotyczy – ostatniego świadectwa wydanego w Polsce), a także sumy lat nauki szkolnej. Dzieci są przyjmowane do szkół na podstawie dokumentów bez konieczności ich nostryfikacji, a o ich przyjęciu w trakcie roku szkolnego decyduje dyrektor danej placówki.²

Aktualnym dokumentem regulującym funkcjonowanie cudzoziemców i obywateli polskich, którzy przybyli z zagranicy w polskiej szkole jest Ustawa o Systemie Oświaty, *art. 94a ustawy z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 roku, Nr 256, poz. 2572 z późn.zm.)* oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, innych form wychowania przedszkolnego, szkół i placówek osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia (Dz.U. poz. 1202). Na tej podstawie uczniom z doświadczeniem migracyjnym przysługuje prawo do dodatkowych lekcji języka polskiego jako obcego oraz

---

² Szczegółowe informacje na stronie ministerialnej: <http://men.gov.pl/pl/wspolpraca-miedzynarodowa/uznawanie-swiadectw-zagranicznych>.

prawo do udziału w zajęciach wyrównawczych w wymiarze od 2 do 5 godzin tygodniowo przez okres nie dłuższy niż 12 miesięcy. Ponadto, dla dzieci niebędących obywatelami polskimi placówka dyplomatyczna lub konsularna kraju ich pochodzenia działająca w Polsce albo stowarzyszenie kulturalno-oświatowe danej narodowości może organizować w szkole – w porozumieniu z dyrektorem szkoły i za zgodą organu prowadzącego – zajęcia z języka i kultury kraju pochodzenia.³

Jak pisał niemiecki filozof – J. W. von Goethe: „Wszystko jest trudne zanim stanie się łatwe”. Jednak liczne raporty (Grzymała-Moszczyńska et al. 2015; Białek 2015) wskazują na znaczące braki systemowego wsparcia dzieci z doświadczeniem migracyjnym w kontekście edukacji. Polskie szkoły nie mają jeszcze odpowiedniego przygotowania do tego, aby zapewnić tej grupie dzieci adekwatną opiekę i naukę. Z przywołanych raportów wynika (Ibid.), że przyjazd / powrót dziecka do większego miasta jest znacznie łatwiejszy niż do małego miasta czy wioski. W większych miastach jest więcej dzieci z doświadczeniami migracyjnymi, a szkoły są lepiej przygotowane na ich przyjęcie. A jak wiadomo, przemyślane działania wychowawcze oddziałują na kształtowanie postaw wzajemnej tolerancji i otwartości, ucząc traktować „inność” jako wartość wzbogacającą każdego członka społeczności.⁴ Praca wychowawcza z dziećmi przybywającymi z innego kraju i systemu szkolnego powinna rozwijać się dwutorowo. Z jednej strony, nauczyciel powinien podnosić ich poziom znajomości języka polskiego i wspierać przyswajanie obyczajów, zachowań społecznych oraz wymagań systemu szkolnego. Z drugiej zaś strony, powinien pracować z klasą przyjmującą nowicjuszy. Połączenie tych dwóch strategii wychowawczych może sprawić, że nowo przybyłe dzieci szybciej zintegrują się ze społecznością szkolną i lokalną.⁵

Dzieci przybywające / powracające z zagranicy są grupą bardzo zróżnicowaną pod względem dotychczasowych doświadczeń, aktualnej sytuacji rodzinnej czy poziomu znajomości języka polskiego. Jednak wszystkie te dzieci łączy konieczność uzyskania wsparcia ze strony szkoły i bliskiej współpracy z nauczycielami.

---

³ Dodatkowo, przyjęte regulacje dotyczą zasad przyznawania oraz wysokości stypendium dla uczniów i uczennic przybywających z zagranicy. Więcej informacji w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, innych form wychowania przedszkolnego, szkół i placówek osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia (Dz.U. poz. 1202).

⁴ <http://powroty.otwartaszkola.pl/mod/resource/view.php?id=44>.

⁵ <http://powroty.otwartaszkola.pl/mod/resource/view.php?id=26>.

Dotychczasowe działania – wybrane projekty i akcje

Zmiany w edukacji wielokulturowej w polskiej szkole następują (Muchacka 2015; Białek 2015). Jednakże w kontekście dynamicznie zmieniającej się sytuacji społeczno-politycznej i aktualnych wyzwań stojących przed europejskimi krajami w świetle kryzysu uchodźczego i migracyjnego drugiej dekady XXI w. (IOM 2015, 2016) – wydaje się, że posuwają się zbyt wolno. Co więcej, źródłem zmian w kontekście edukacji wielokulturowej są głównie projekty organizacji pozarządowych, finansowane ze środków krajowych i zagranicznych. W ramach grantów stowarzyszenia i fundacje nie tylko prowadzą badania upowszechniające wiedzę o pluralizacji świata społecznego w kontekście globalizacji, ale także organizują warsztaty, szkolenia oraz seminaria / webinaria dla kadry nauczycielskiej. Wymienić tu warto chociażby *Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej* (CEO) czy *Fundację na Rzecz Różnorodności Społecznej* (FRS).

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej koncentruje się na upowszechnianiu wiedzy obywatelskiej, promowaniu praktycznych umiejętności i postaw do budowania demokratycznego państwa prawa oraz społeczeństwa obywatelskiego. Współpracuje „z dyrekcjami szkół, nauczycielkami i nauczycielami oraz z młodzieżą, aby rozwijać aktywność obywatelską oraz zachęcać do wspólnego działania i uczenia się”.⁶ Od początku swojej działalności, czyli od 1994 r., Fundacja zrealizowała wiele projektów, spośród których warto wymienić jedne z ostatnich – *Szkołę Tolerancji* (2014-) i *Rozmawiajmy o uchodźcach* (2016-). Projekt *Szkoła Tolerancji* ma na celu zapewnienie nauczycielom dostępu „do rozbudowanej bazy materiałów oraz kontakt z ekspertami zajmującymi się edukacją antydyskryminacyjną, równościową i międzykulturową”.⁷ Natomiast celem projektu *Rozmawiajmy o uchodźcach* jest zachęcenie szkół i nauczycieli do prowadzenia zajęć z młodzieżą, umożliwiających rzetelną rozmowę na temat uchodźców (m.in. ich przybycia i funkcjonowania w społeczeństwach europejskich w związku z konfliktem zbrojnym toczącym się na obrzeżach Europy). W ramach *Rozmawiajmy o uchodźcach* organizacja oferuje wsparcie dla kadry nauczycielskiej w formie kursów on-line połączonych ze spotkaniami off-line, materiałów edukacyjnych (m.in. scenariusza rozmowy o uchodźcach), oraz wskazówek merytorycznych i metodycznych.⁸

Z kolei ideą *Fundacji na Rzecz Różnorodności Społecznej* jest kształtowanie społeczeństwa otwartego „pod względem wyznania, światopoglądu, pochodzenia etnicznego, rasowego oraz narodowego” (Ślusarczyk et al. 2014: 35) poprzez zwiększanie zasobów wiedzy

⁶ <http://www.ceo.org.pl/pl/o-nas/news/misja-centrum-edukacji-obywatelskiej>.

⁷ <http://www.ceo.org.pl/pl/szkolatolerancji/opis-projektu>.

⁸ <http://www.ceo.org.pl/pl/migracje/opis-programu>.

na temat różnorodności społecznej i wypracowywanie narzędzi w zakresie integracji społecznej oraz przeciwdziałania dyskryminacji w przestrzeni publicznej. Fundacja powstała w 2008 r. Obecnie koncentruje się na prowadzeniu działań: (1) badawczych (np. analiza przekazów medialnych pod kątem wizerunku migrantów i migrantek – od 2013 r.), (2) edukacyjnych (np. filmy z serii „Narracje Migrantów” – od 2010 r.) i (3) wydawniczych (np. „Migracja, tożsamość, dojrzewanie. Adaptacja kulturowa dzieci i młodzieży z doświadczeniem migracyjnym” – 2015 r.). Włącza się także w kształtowanie debaty publicznej i polityki społecznej, jak również udziela bezpośredniego wsparcia migrantom i migrantkom prowadząc kursy języka polskiego oraz udzielając wsparcia psychospołecznego m.in. w ramach *Centrum Powitania w Warszawie* (2009-2011) i *Migranckiego Centrum Wsparcia* (2013-2015).⁹

Mimo tak szerokiej skali emigracji i zwiększającej się skali imigracji (GUS 2015), w polskim szkolnictwie wciąż brakuje narzędzi do radzenia sobie z kwestią integracji dzieci z doświadczeniem migracyjnym, w tym z kwestią edukacji wielokulturowej (Augustyniak et al. 2015). Aktywność organizacji pozarządowych i prowadzone przez nie liczne działania oraz akcje związane z wielokulturowością, choć bardzo wartościowe, nie wystarczą, aby wypełnić zidentyfikowane w polskiej szkole braki systemowe (Grzymała-Moszczyńska et al. 2015).

Bibliografia

- Białek K. (red.) (2015), *(Z)Powrotem w Polsce – Wyzwania i potencjał powracających do Polski*, Raport Fundacji „Świat na Wyciągnięcie Ręki” oraz Fundacji „Sto Pociągów”, autorki: Augustyniak J., Białek K., Jarmuż M., Kamińska K., Mościcka A., Ośko A., Tu K., Warszawa, <https://www.msz.gov.pl/resource/c4666de6-dedf-43f5-8c71-ff0653db9617:JCR> [data dostępu: 29.07.2016].
- Fihel A. (2014), *Koszt edukacji cudzoziemskich dzieci*, Biuletyn Migracyjny, nr 49, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/49-pazdziernik-2014/koszt-edukacji-cudzoziemskich-dzieci-a> [data dostępu: 27.07.2016]
- Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej, <http://www.ceo.org.pl/pl/> [data dostępu: 29.07.2016].
- Fundacja na Rzecz Różnorodności Społecznej, <http://ffrs.org.pl/> [data dostępu: 23.05.2016].
- Gmaj K., Iglicka K., Walczak B. (2013), *Dzieci uchodźcze w polskiej szkole. Wyzwania systemu edukacji dla integracji i rynku pracy*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Grzymała-Moszczyńska H., Grzymała-Moszczyńska J., Durlik J., Szydłowska P. (2015), *(Nie)łatwe powroty do domu? Funkcjonowanie dzieci i młodzieży powracających z emigracji*, Warszawa: Fundacja Centrum im. prof. Bronisława Geremka, http://geremek.pl/assets/files/Powroty/nielatwe_powroty_raport_koncowy.pdf [data dostępu: 14.06.2016].
- GUS (2015), *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2014*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2014,11,1.html> [data dostępu: 5.10.2015].
- IOM (2015), *Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond Compilation of available data and information*, <http://doe.iom.int/docs/Flows%20Compilation%202015%20Overview.pdf> [data dostępu: 26.07.2016].
- IOM (2016), *Europe / Mediterranean Migration Response*, http://dtmodk.iom.int/docs/Europe%20Med%20Migration%20Crisis%20Response_Sitrep%2026%20-%2027%20July%202016.pdf [data dostępu: 29.07.2016].
- ISP (2008), *Powroty do Polski. Wyniki badań*, <http://www.isp.org.pl/files/6427608760871582001209562869.pdf> [data dostępu: 30.07.2016].

---

⁹ <http://ffrs.org.pl/o-frs/>.

- Kacprzak I. (2016), *Emigracja pożera uczniów*, „Rzeczpospolita”, 20.01.2016.
- Kaczmarczyk P., Tyrowicz J. (2007), *Współczesne migracje Polaków*, Biletyn FISE nr 1, http://rynekpracy.org/files/1bezrobocie.org.pl/public/biuletyny_fise/biuletyn_fise_nr1_wspolczesne_migracje.pdf [data dostępu: 13.02.2016].
- Lesińska M. (2015), *Migracje powrotne Polaków*, BAS, nr 11(194), [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/599350E53166E1F9C1257E6C00336B7A/\\$file/Infos_194.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/599350E53166E1F9C1257E6C00336B7A/$file/Infos_194.pdf) [data dostępu: 29.07.2016].
- MEN, *Wykształcenie uzyskane w zagranicznym systemie oświaty – możliwości uznania lub potwierdzenia. Informacje ogólne*, <http://men.gov.pl/pl/wspolpraca-miedzynarodowa/uznawanie-swiaectw-zagranicznych> [data dostępu: 29.07.2016].
- Muchacka B. (2015), *Expert report on the characteristics of Polish primary education*, Raport projektu Transfam, <http://www.transfam.socjologia.uj.edu.pl/documents/32445283/1b4b6f7f-23da-4b60-985d-5fe63a38b957> [data dostępu: 11.02.2016].
- MSZ (2013), *MSZ: ponad 18 milionów Polaków żyje za granicą, depesza PAP 02.07.2013*, http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/msz_w_mediach/msz__ponad_18_milionow_polakow_zyje_za_granica__depesza_pap_02_07_2013 [data dostępu: 26.07.2016].
- Otwarta Szkoła – Powroty, <http://powroty.otwartaszkoła.pl/> [data dostępu: 15.03.2016].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, innych form wychowania przedszkolnego, szkół i placówek osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia (Dz.U. poz. 1202).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 marca 2015 r. w sprawie uznania świadectwa lub innego dokumentu albo potwierdzenia wykształcenia lub uprawnień do kontynuacji nauki w zagranicznym systemie oświaty (Dz.U. poz. 447).
- Skrzydłowska-Kalukin K. (2016), Dzieciom trudno się wraca, *Wprost*, nr 30/1746.
- Szybura A. (2016), *Nauczanie języka polskiego dzieci imigrantów, migrantów i reemigrantów*, „Języki Obce”, nr 1, 112-117.
- Ślusarczyk M., Nikielska-Sekuła K., Strzemecka S. et al. (2014), *Wsparcie, pomoc, inicjatywa. Przewodnik po organizacjach pozarządowych imigrantów i dla imigrantów*, Raport dla Sekcji Badań nad Współczesnymi Migracjami Komitetu Badań nad Migracjami PAN przygotowany pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Słany, http://www.kbnm.pan.pl/images/pdf/Przewodnik_po_organizacjach_pozarządowych_UJ.pdf [data dostępu: 25.07.2016].
- Ustawa o Systemie Oświaty, art. 94a ustawy z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 roku, Nr 256, poz. 2572 z późn.zm.).